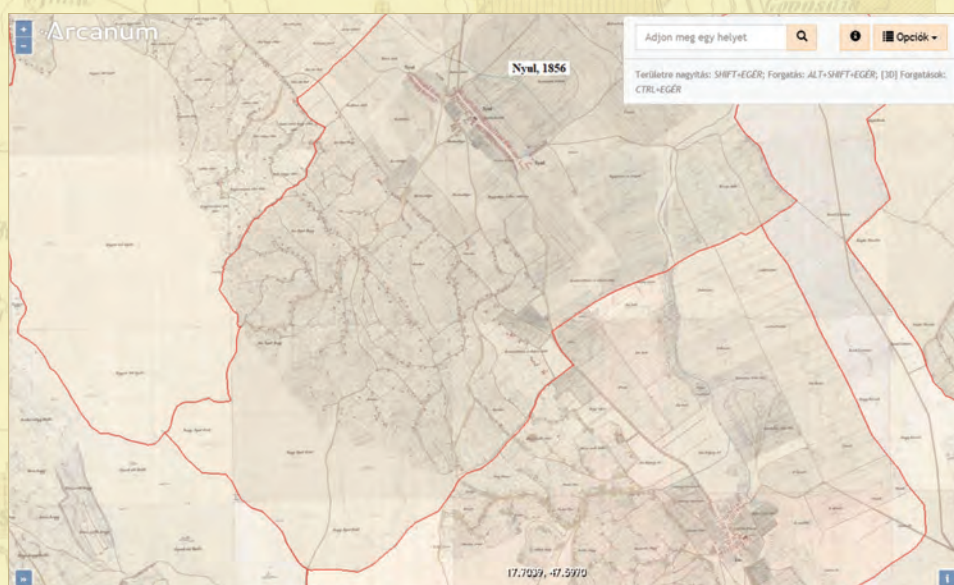

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASTRTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- Filep Antal: Szőlőhegyi települések a Sokoró dombvidékén
- Schmidt Anikó: Antalffy Andor adományozásai
- Török Enikő: „Kupucok s más effélék”
A kataszteri községek terhei a felmérés idején
- Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitzülésében. A magyar–román határszakasz

■ Csanakfalva, Csanakhegy és Ménfőhegy kataszteri térképe (MNL OL, S 78 – 100. téka – Ménfőcsanak – 1–8., 11–19.). Jól elkülönül az utcaszerűen lakóépületekkel megült szőlőhegyi rész és 18. században tervszerűen telepített teljes jobbágyok faluja. L. ehhez Filep Antal cikkét

■ ■ ■ KELLEMESES ÜNNEPEKET!

A *Catastrum* számára 2017 igazi ünnep volt, mert a kiadó, a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. olyan szakmai támogatót nyert meg a folyóirat kiadásához, a Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.-t, amely stabil és nyugodt megjelenési körülményeket nyújtott egész évben.

Lapunk sokszínűségének hű tükré mostani számunk is. A kataszteri felmérés községekre háruló kötelezettségeit oktató szöveg ez ideig hazánkban nem volt ismert. A szakmatörténeti produktumokat gyűjtő, majd azokat közgyűjteményeknek eladományozó Antalffy Andor ajándékai igazi unikumok. A trianoni határ kijelölésében tevékenykedő mérnökök a szakmai felelősség és fegyelem mintapéldái. A kataszteri térképek és iratok más tudományágak számára is nélkülözhetetlen források lehetnek, ezt bizonyítja a néprajztudós elemzése a sokorói szőlőhegyekről.

Köszönetünk illeti azokat a közgyűjteményeket és magánosokat, akik a cikkekhez adatokkal és képanyaggal járultak hozzá, kollegiális közreműködésük jelentős mértékben segíti azt a munkánkat, hogy szövegben és képben minél tartalmasabb folyóiratot nyújthassunk át az olvasóknak, amellyel most kellemes ünnepeket is kívánunk!

■ ■ ■ TARTALOM

■ Filep Antal: Szőlőhegyi települések a Sokoró dombvidékén.....	3
■ Schmidt Anikó : Antalffy Andor adományozásai.....	21
■ Török Enikő: „Kupucok s más effélék”. A kataszteri községek terhei a felmérés idején.....	36
■ Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitézésében.	
A magyar–román határszakasz	55

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ IV. évfolyam, 4. szám

A borítón: *Nyúlfa és Nyúlhegy kataszteri térképe (1856) a MAPIRE Történelmi térképek online adatbázisában (www.mapire.eu). (MNL OL, S 78 – 101. téka – Nyúl – 1–21.) A szántóterületek a dombvidék alatt a Pándzsa-patak völgyében terülnek el. A község útifaluként a szántók közé települt. A szőlőhegyet a vízmosásos, szurdokos völgyek erősen tagolták. A szőlőbeli lakóházak tanyaszerű szórtságban a terephez alkalmazkodó utak mellett épültek. L. ehhez Filep Antal cikkét*

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárányné Erdei Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Béres András (HOI), dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BFKH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.

ISSN 2064-5805

SUMMARY

FILEP Antal: Wineyard Settlements in the Sokoró Hills

filepantal@hotmail.com

There are three loessal hill lines in the vicinity of Győr. The area has been an important wine-yard area since the foundation of the Kingdom of Hungary. After the Turkish invasion the original population did not want to return to their settlements, they moved to the wine-yards and they rebuilt their homes there. They gave up the land cultivation on their lands. The landlords forbade the spontaneous process by Draconian strictness, however, the will of the population gained victory. A special local community sense appeared. The settlements of the wine-yards formulated into real villages. The local relations can be researched upon the cadastral maps.

TÖRÖK Enikő: 'Mounds and such others'. The Charges of the Cadastral Villages during the Survey

torok.eniko@mnl.gov.hu

The cadastral survey placed significant load on the villages as the government wanted to reduce the costs this way. The duties of the villages were identified in trainings in German, Hungarian and Slovak languages. They included the assurance of wood and other materials as well as the equipment for setting the triangulation points, free accommodation and transport for the expert crew, 'road definers', 'tree climbers', post delivers, day workers, and the participation of the representatives of the settlements in surveying the areas.

SCHMIDT Anikó: The Donations by Andor Antalfy

schmidt.aniko@mnl.gov.hu

Andor Antalfy (1862–1944), Ministerial Councillor, Governmental Land-survey Director was a dominant figure of the cadastral survey. Besides his professional work was also significant, as a pensioner he was glad to give away his own publications, applications, books and his professional periodicals to institutes, libraries and collections, as well as the National Archives of Hungary among them.

SUBA János: The Role of the State Land-survey in the Definition of the Trianon Borders. The Hungarian-Romanian Border Sequence

suba.janos@mail.militaria.hu

The concrete, detailed definition, and mapping of the Trianon border line, as well as the documents were prepared by the International Border Committees founded by the Allied and Associated Powers between 1921 and 1925. Delimitation towards Romania in the process of the Trianon border definition finished in the meeting of the Border Committee on 4th April 1922. The intensive technical work of the borders started after the definition; the border signs became permanent, and the border strips were mapped.

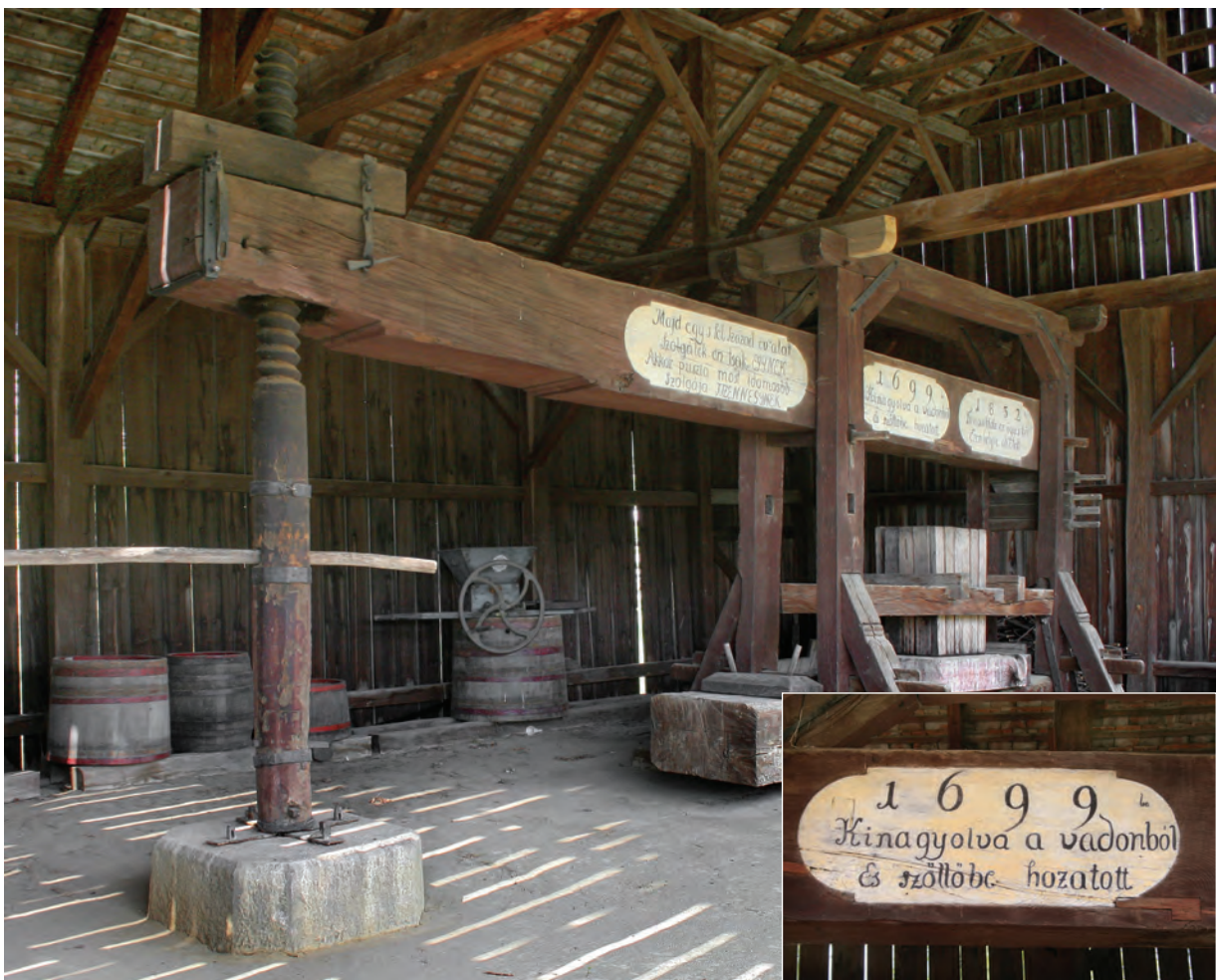
FILEP ANTAL

Szőlőhegyi települések a Sokoró dombvidékén

Győr megye délkeleti negyedén szinte a Rába árterétől, Ménfőcsanak (három, eredetileg külön településből egyesített) községtől délre három fő völgygel tagolt kies dombvidék területén, középkorból örökölt ősi nevén ez a Sokoró.¹ Néprajzi szempontból a Kisalföld szerves része. A geográfusok szerint ez a kistáj földszer-

kezeti, geológiai szempontból a Bakony északi nyúlványa. Vidékünk dombjait eredetileg hatalmas erdők borították. A hajdani erdők és fáik minőségét jelezheti a ma Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban őrzött, 1699-ből származó, hatalmas bálványos szőlőprés, amely eredetileg a Győri Püspökség, majd a

■ 1699-ből származó szőlőprés Nyúl község határában (Deim Péter felvétele, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre)

1 A Sokoró helynevet 1061-től mutatta ki Győrffy György. Adalékaiból világos, hogy az Árpád-kor korai szakaszából bőven szólnak az oklevelek szőlőkről, különféle jogállású szőlőművesekről. Vö.: GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza Doboka, erdélyi Fehér, Esztergom, Fejér, Fogaras, Gömör és Győr megye.* Bp., 1987. 623–624. Győrffy kimutatja, hogy az Árpád-kor névhasználatában tájnevünket különféle helynevekkel összekapcsoltan is használták. Így 1231-ből Nylka Socrou, 1251-ből Barathy Sokorow, 1253-ból Paznan Sukoro névváltozatokat sorolt fel más változatok között. Fontos adalékokat közölt Sörös PONGRÁC: Egy falu a török időben. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 9. (1902) 289–299. A törököknek többek között fát, szádfalhoz használható hatalmas törzseket kellett beszolgáltatni.

Székes Káptalan használatában állt, a Ménfőcsanak és Ravazd között húzódó dombor keleti szélén, Nyúl község határában működött káptalani szőlő- és borgazdaság épületében. (Bálványa 7,03 méter hosszú, a töről való vége 50x40 centiméteres keresztmetszetű, aminek a kifaragásához méteres vastagságú fatörzsre volt szükség.) A dombvonulat jelentős részét ma is szép erdők koronázzák.

A kiváló napsütéses domboldalakon a korai Árpád-kortól irtották az erdőket. Mind több szőlőt telepítettek. A táj löszborítottsága egyaránt kínált kedvező termőtalajt és viszonylag kedvező pinceépítési lehetőséget. A domborzati viszonyok kiváló inszolációs adottságaikkal kedvező termőhelyi környezetet biztosítottak mind a szőlőnek, mind a különféle gyümölcsöknek. A középső dombor Ménfőcsanaktól Nagyécsen túlig terjedő összefüggő szőlőterületén északról déli irányban a magassági pontok 167, 181, 202, 235 és 252 méterrel az Adria tengerszintje fölé emelkednek a régi topográfiai térképek szerint. Ezeket érdemes összevetnünk a szomszédos síkságon lévő 112, 114, 118, 125 méteres tengerszint feletti magassági pontokkal. Azaz a szőlők gerince 50–120 méterrel magasodik a szomszédos síksági részek fölé. Így gazdagon tagolt völgyek, élénken emelkedő domboldalak segíthetik, hogy a növényzetet mind több napsugár érje. A nyelvtörténeti kutatásokból tudhatjuk, a tájunk neve, a *Sokoró* „domboktól és völgyektől át- meg átszeldelt terület” megjelölésére szolgált. (Hátterében a zsugorodik szavunk egyik változata búvik meg.)²

Méltán számíthatjuk történeti borvidékeink közé.³ A sokorói szőlésznek igen nagy szerepe lehetett abban, hogy a Rába völgyétől a Tóköz, a Hanság környéke, a Szigetköz, a Csilizköz, a Csallóköz népe jó minőségű italt kaphatott. Minden valószínűséggel fogyaszthatták a Sokoró borát a Vág, a Nyitra és a Zsitva alsó, déli szakaszának vízjárta környezetében is. A helyi, sokorói tájszemlélet kifejezi, hogy a Rábától a Zsitva árterületének keleti széléig terjedő terület, a *Vízköz* lakosai szinte mind rászorultak a Győr délkeleti előterében szőlészkedők borára.⁴ (Persze nem tarjuk kizártnak, hogy erre a hatalmas vidékre más térségek borászai is ne szállíthatták volna a fontos italt.) Gondoljuk meg, a vizek világában alig nyílt alkalom szőlő ültetésére, helyi bortermelésre, miközben a bor fogyasztásával lényegében az egészséges, tiszta ivóvizet pótolhatták! Az alacsonyabb alkoholtartalmú bor nem elsősorban élvezeti cikk volt, életszükségletnek tekintették.

A szőlészkedésre, borászatra kiválóan alkalmas vidék természetesen vonzotta az egyházi és a világi földesúri uradalmakat is. Hasznukra volt a szőlő és a bor különféle földesúri haszonvétele a dézsmától a kocsmáltatásig. Igyekeztek nagyobb, saját kezelésű ültetvényeket is létesíteni, hogy azon minél jobb minőségű, minél gazdagabb választékban termeljenek bort. Olykor nevezetes, műemléki értékű majorok, pincészetek őrzik emléküket. Valaha a Viczay és az Esterházy család tartozott a nagyobb birtokú családok közé. Magam még láthattam a győri káptalani szőlőbirtokot Nyúl

- 2 KISS LAJOS: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. Bp., [1988]. A helyi közigazgatás használta a Sokoróalja nevet, a Sokoróidomság nyugati szegélye és a Rába közötti térséget értették rajta, amikor a vármegyében megszervezték a Sokoróaljai járást. A Sokoró területét a geográfiai szakirodalom Pannonhalmi-domság terminus alatt tárgyalja.
- 3 A szőlészet múltjára községenkénti eligazítást nyújt korai irodalmunkból *Győr megye és város egyetemes leírása*. Szerk.: FEHÉR IPOLY. Bp., 1874. Legújabb történeti összefoglalás: GECSÉNYI LAJOS: Adatok a Győr környéki szőlőművelés történetéhez a XII–XVII. században. *Győri Tanulmányok*, 9. Győr, 1988. 19–38. Nélkülözhetetlen áttekintést nyújtott NÉMA SÁNDOR: Adalékok a Győr megyei szőlőhegyi (hegybeli) települések kialakulásához az 1700-as évektől 1828-ig. *Arrabona*, 31–33. (1992–1994) (= NÉMA, 1994) 126–138. Ez a tanulmány utal e sorok írójának korábbi kutatásaira.
- 4 1958-ban éppen az említett, 1699-ben készült prés ügyében kerestem fel a káptalani vincellért, Kiss András – ha jól idézem a nevét –, aki felkísért az egyházi tulajdonban maradt szőlőtábla fölötti magaslatra, ahonnan csodálatos panoráma tárult elém. Elmagaráztattam velem, milyen tájakat fog át szemhatárunk. Szerettem volna felmérni a helyi, a népi tájszemléletet. Szépen felsorolta mindazokat az egységeket, amik részben láthatók voltak, és amiket részben a Győrság, Győrszentmárton és Győrasszonyfa dombvonulata kitakart. Akkor hangzott el összefoglaló értelemben a nagy táj régi, népi neve: *Vízköz*. A vincellér állandósult szókapcsolatot idézett: „*Vízköz, sárgarépa, petrezselyem hazája*”. Utóbb kutatóként megbizonyosodtam, hogy a Kisalföld vizes világának népe már a Rákóczi-szabadságharc csapatait is zöldséggel látta el.

SCHMIDT ANIKÓ

Antalfy Andor adományozásai

Antalfy Andor (1862–1944) miniszteri tanácsos, állami földmérési igazgató évtizedekig meghatározó alakja volt a magyar kataszteri felmérésnek. Emellett szakmai munkássága is jelentős, nyugdíjasként a publikációiból, beadványából, könyvéből és a tulajdonába került szakkiadványokból szívesen ajándékozott az illetékes intézményeknek, könyvtáraknak és gyűjteményeknek.¹

Adományozás a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának

A Magyar Nemzeti Múzeumnak történt adományozásáról tanúskodik a könyvtár (ma Országos Széchényi Könyvtár) 1923–1929. évi mutatókönyve is. A 627/1925-ös aktából kiderül, hogy Antalfy 1925. november 14-én lánya, Antalfy Gizella *Lessing a magyar színpadon* című doktori értekezését (Budapest, 1916), ezenkívül néhányat a berlini Bodenreform 1920–1925. évi számaiból, két jogi kiadványt (*Felsőbírószági határozatok rendszeres gyűjteménye*. Szerk.: Káplány Géza. Rákospalota, 1913–1917; *Schuster Adolf: Turpis causa és a polgári törvénykönyv törvényjavaslata*. Bp., 1915), egy, a román–magyar határkiigazításhoz végzett munkájához kapcsolódó könyvet (*Az 1919. évi békekonferencia kulyszatitkaiból: jegyzőkönyvi részletek, gyorsírói feljegyzések: 1919. XI/29–XII/13*. Bp., 1921) és a Förster Jenő által szerkesztett és Löcsén kiadott *Közlemények Szepes vármegye múltjából* című folyóirat 1909. évi számait ajándékozta az intézménynek. Mindezért Hóman Bálint, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója 1925. november 21-én küldte el köszönőlevelét. Fel-

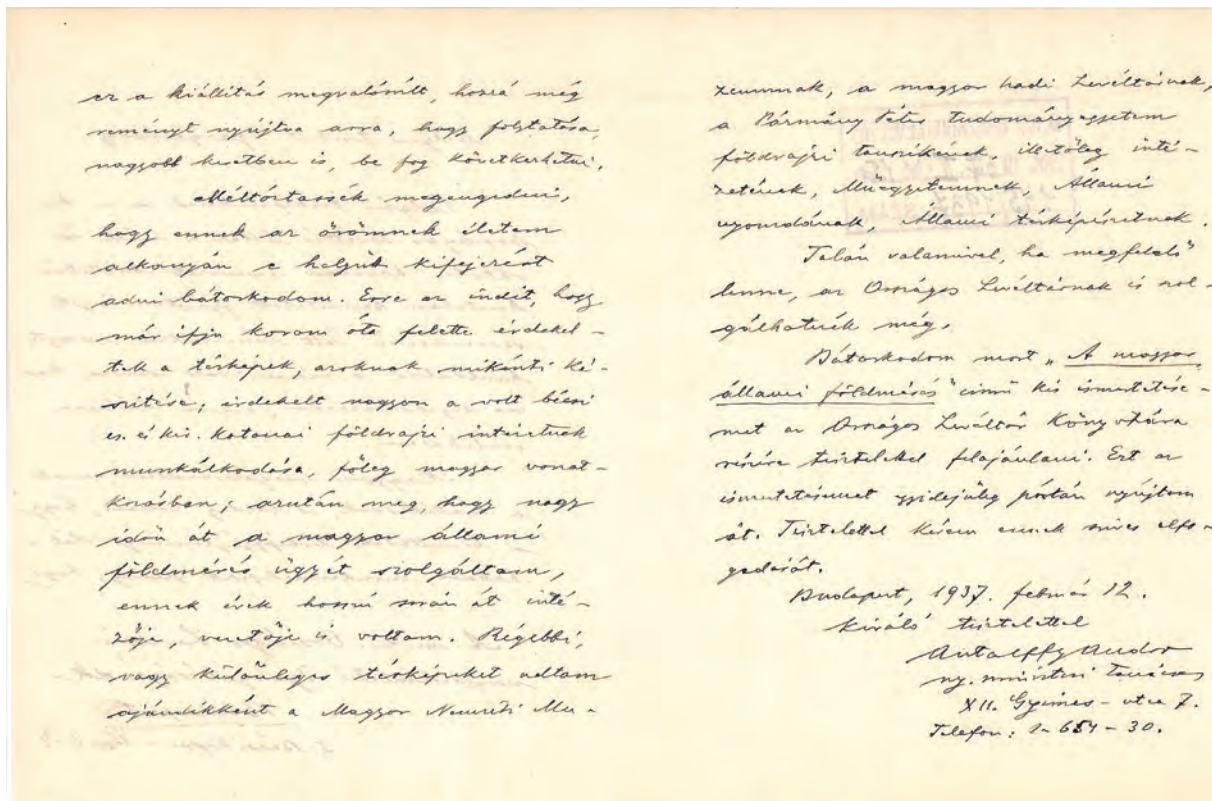
tehetően ugyancsak Antalfy Andor áll az Állami 22. Földmérési Felügyelőség 1927-ben tett térképadománya mögött is (114/1927). Ezt 1929. január 6-án újabb ajándékozás követte, amikor is Antalfy további 16 kiadványt küldött az intézménynek, amelyek között hadászati, történelmi és kataszteri vonatkozásúakat egyaránt találunk. Utóbbiak közé tartoznak a berlini *Bodenreform 1925–1928.* évekbeli számai, továbbá Adolf Damaschke műve, *Die Bodenreform: grundsätzliches und Geschichtliches zur Erkenntnis und Überwindung der sozialen Not* (Jena, 1915), valamint a *Hundert Zeugnisse für Bodenreform und Kriegerheimstätten* (Berlin, 1916) című kiadvány. Az adományozó kísérőlevelében azt javasolta, hogy ha a megküldött kötetekből már rendelkeznek példánnyal, és/vagy azokat katonai vonatkozásúnak ítélik, adják át a Hadtörténeti Múzeumnak. Az 1929. január 12-ére keltezett köszönőlevélből kiderül, hogy a beadott művekből hat darabot valóban átadtak a Hadtörténeti Múzeumnak (15/1929).²

Adományozás a Magyar Országos Levéltárnak

Antalfy az Országos Levéltárral akkor került szorosabb kapcsolatba, amikor megtekintette annak 1936 őszi rendezett térképkiállítását. A gyűjtemény kiállított darabjait nagy tetszéssel szemlélte, hiszen, ahogyan ezt a levéltár igazgatóságának 1937. február 12-én írt köszönőleveléből megtudhatjuk, „már ifjú korom óta felettebb érdekelt a térképek, azoknak mikénti készítése, érdekelt nagyon a volt bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézetnek munkálkodá-

1 Antalfy Andorról l. SCHMIDT ANIKÓ: Egy kivételes karrier: Antalfy Andor pályafutása. *Catastrum*, 4. (2017) 3:42–51. (A továbbiakban: SCHMIDT, 2017.) Röviden megemlékezik még róla: REISZ T. CSABA: Javaslat a kataszteri felmérési törvényre. *Catastrum*, 2. (2015) 4:21–23.

2 Az adatokra l. Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK) Kézirattár Magyar Nemzeti Könyvtár mutatója az 1923. évtől 1929-ig, illetve az ehhez kapcsolódó aktákat (627/1925; 114/1927; 15/1929).

■ Antalfy Andor levele az Országos Levéltárnak, 1937. február 12. (MNL OL, Y 1 145/1937.)

sa, főleg magyar vonatkozásban; azután meg, hogy nagy időn át a magyar állami földmérés ügyét szolgáltam, ennek évek hosszú során át intézője, vezetője is voltam.” A látottak után ő maga is szívesen gyarapítaná a levéltár gyűjteményét. Mint láthatjuk, az efféle adakozás korántsem volt új keletű a részéről, korábban a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Királyi Hadilevéltár (ma Hadtörténelmi Levéltár) mellett a Pázmány Péter Tudományegyetem (ma ELTE) Földrajzi Tanszékének és Intézetének, a Királyi József Műegyetemnek, a Magyar Királyi Állami Nyomdának és a Magyar Királyi Állami Térképészetnek ugyancsak adott „régébbi vagy különleges térképeket”.³ Levelével együtt – mintegy első ajándékként – saját könyvét, *A magyar állami földmérés* című munkáját küldte meg az Országos Levéltár

könyvtárának, amit a könyvtár, április 16-i bejegyzése szerint, állományba is vett a 8/4749-es jelzeten.⁴

Antalfy tizenhárom nappal első jelentkezése után a tulajdonában lévő nyomtatott térképek közül előbb tízet, majd még további ötöt küldött a levéltár számára. Antalfy levele nem csupán az általa felajánlott térképek felsorolását tartalmazza, hanem esetenként értékes adalékokkal is szolgál keletkezésük és megőrzésük történetéhez. A térképek egy részét korábban munkaköri feladataihoz használta. Ilyen volt *A magyar állam közigazgatási térképe* (1:400 000), amelyet az Államnyomda adott ki 1914-ben.⁵

Antalfy részt vett a román–magyar határrendezési munkákban, így feltételezhetően az ezzel kapcsolatos feladatai/érdeklődése nyo-

3 Antalfy ugyancsak adományozott dokumentumokat a Magyar Műszaki Múzeumnak: A Magyar Műszaki Múzeum részére felajánlott és beérkezett adományok. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 71. (1937) 3–4:26.

4 A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Y 1 Országos Levéltári Levéltár, Országos Levéltár 1944-ig, Általános iratok, (= Y 1) 145/1937. Antalfy Andor levele a Magyar Országos Levéltár igazgatóságának. 1937. február 12. Ma ez a könyv a 8/5172-es jelzeten érhető el könyvtárunkban.

5 MNL OL, S 73 Újszerzeményű térképek (= S 73) No. 4. A nyolcszelvényes, nyomtatott, színes, 80x60 cm-es térképből jelenleg egy szelvény van meg, a többi lappang.

írt kötelességeiknek. Az adóhivatalok feladata volt a birtokosok névjegyzékének elkészítése.

A forrást a jelenleg érvényes helyesírási és központosítási gyakorlat figyelembevételével adom közre. A sorszámneveket („1817-ik”),

az idegen (német, latin) szavakat és a tájnyelvi alakokat (pl. színát), régies kifejezéseket, szólakakokat az eredeti szerint meghagyom.² A 86. §-hoz tartozó formanyomtatvány-min-tát képként adom közre.

Oktatás a hatóságok és községek részére a földadói szervezési felmérésnél lévő kötelezettségek, valamint az ezzel kapcsolatban álló községi és tulajdonjogi határok igazítása és leírása iránt, a soproni cs. k. helytartósági osztály területében³

1. §

Ő cs. k. Apostoli Felsége 1817-ik évi december 23-án kelt legmagasabb kéziratában, melyben azon legkegyelmesebb akaratát nyilvánítani méltóztatott, hogy egy biztos földadóztatási rendszer behozattassék, 4-ik és 7-ik §§-iban azon nyilvános parancsolatot méltóztatott kimondani, hogy az adónak [a] birtok tiszta jövedelme szerinti meghatározatása végett minden egyes földrészlet gazdasztilag felmértelessék és megbecsültelessék.

1849-ik évi október 20-ik és 21-én kelt legmagasabb kéziratával ő cs. k. Apostoli Felsége Magyar-, Erdély-, Horvátországban úgy Szlavóniában, a Szerb Vajdaságban és Temesi Bánátban a fekvő földbirtok és épületek jövedelmének arányos megadóztatására az állandó földadói szervezetnek behozatalát elrendelni, és még az életbe lépni fog, a nevezett koronaországokban egy rendes földadói ideigleneg⁴ (Grundsteuer-Provisorium) fogantatba vételét elhatározni méltóztatott.

Miután ezen földadói ideigleneg már tetteleg életbe lépett; ugyanazért ezen legfelsőbb határozat következtében az állandó földadói szervezet végett minden egyes földrészlet, más koronaországokban követett alapelvek szerint gazdasztilag felmérteni és megbecsültegni fog.

2. §

Ezen felmérési munkálatoknál a községeket illető kötelességek részint a munkáüzletre magára, részint pedig azon személyekre, kik ezen munkálatnál alkalmaztatnak, vonatkoznak.

Ezen tekintetben a községeknek [a] következő rendszabályok fognak zsinórmértékül és szoros alkalmazkodásul szolgálni.

I. szakasz

Azon hatóságokról, melyek a földadói szervezet iránti felmérési üzletet vezetik

3. §

Az állandó földadói szervezet országos főigazgatósága Bécsben ezen ügyeknek legfelsőbb vezetését gyakorolja.

4. §

Az erre vonatkozó intézkedések a községek, szolgabírói hivatalok és a további fellebbvitelre nézve az országos pénzügyi igazgatóságok osztályai hatásköréhez tartoznak.

5. §

A földadói szervezet felmérési üzletnek fővezetése az országos pénzügyi igazgatóság osztályára ruháztatott, mi végre ehhez ezen felmérési munkálatok technikai fővezetése végett egy földképi igazgató⁵ rendeltetett.

2 HERMANN RÓBERT: Gondolatok a XIX. század közepi források kiadási módjáról. *Fons*, 5. (1998) 1:153–155.

3 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 361. 2454/1855., 393. 8474/1856.

4 Ideiglenes földadórendszer

5 Felmérési igazgató. Az igazgatóról I. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:15–28.

SUBA JÁNOS

Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–román határszakasz

A trianoni határvonal konkrét, részleges megjelölését, kitűzését, térképezését, a határok-mányok elkészítését a Szövetséges és Társult Hatalmak által létrehozott nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték 1921–1925 között. A trianoni határkijelölés folyamatában a delimitáció Románia irányában a határmegállapító bizottság 1922. április 4-i ülésén fejeződött be. Ezután kezdődtek meg intenzívebben a határvonal műszaki munkálatai, a kijelölés után a határjelek állandósítása, a határvonal sávjának feltérképezése.

A magyar–román határmegállapító bizottság műszaki delegációja

A személyi állomány

A Pénzügyminisztérium 1921. szeptember 1-jei rendeletével a román határszakaszra a határmegállapító bizottsághoz Bonk Árpád műszaki főtanácsost műszaki segédbiztosként osztotta be.¹ 1922-ben a Határmegállapító Központi Iroda kérésére a Pénzügyminisztérium öt földmérő mérnököt vezényelt a magyar–román határra: Ladányi Vince és Csala Imre mérnököket, Varga Elemér, Horváth István és Kucsera Menyhért segédmérnököket a szegedi 10. földmérési felügyelőségtől.²

A Pénzügyminisztérium mint felügyeleti szerv koordinálta a mérnökök beosztását a különböző határmegállapító bizottságokhoz és ügyelt arra, hogy munkájuk elvégzése után azonnal bevonuljanak az eredeti állomáshe-

lyükre, mert ott is várt rájuk a munka. A vezényléseket minden évben újra szabályozták. A legkiválóbb mérnököket vezényelték a határvonalra, volt olyan mérnök, aki több határszakaszon is dolgozott.³ 1923-ban a magyar műszaki delegációhoz beosztott mérnöknek tevékenykedett: Bonk Árpád, Semdner Emil, Tibai István műszaki tanácsosok, Kovačič Gusztáv, Launé Ernő, Forstner Antal, Csala Imre főmérnökök, Szóva György, Szendy Béla, Ladányi Vince, Majoros Richárd, Dienes Jenő mérnökök, Grassel Lajos, Rössler Gusztáv, Horváth István, Varga Elemér, Walics József, Szathmári József, Kiss Béla, Szeniczey György segédmérnökök.⁴

Az utasítások

A magyar–román határmegállapító bizottság tárgyalásai közben a műszaki biztos külön tárgyalásokat folytatott, amelynek az volt a célja, hogy a határvonal egészén megszervezze a geodéziai, a felmérési és a térképezési munkálatokat.⁵ Hosszú viták után megszerkesztették a *Részletes utasítások a geodéziai és topográfiai munkálatokról* című szabályzatot és a *Műszaki utasításokat*.

Ennek értelmében a geodéziai munkálatokat a magyar delegáció hajtja végre két osztállyal. Ez azért történt, mert a román fél nem rendelkezett elég képzett szakemberrel, és erre a magyar delegációt kérték fel. Megállapodtak, hogy a tahimetrius felméréseket a két fél közösen 2-2 osztállyal hajtja végre. A térképészeti

1 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 478 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Általános iratok (= K 478) 1922. 3656/HMK.

2 Mérnökök kirendelése: MNL OL, K 478 59.716/1922.

3 MNL OL, K 478 3656/HMMK-1922., 1048/C-1922.

4 A dolgozó mérnökök névsorát legpontosabban a fizetési listák alapján, a műszaki pótlékokból és az utazási segélyekből tudjuk rekonstruálni. MNL OL, K 51 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–román határmegállapító bizottság magyar delegációja (= K 51).

5 MNL OL, K 478 534/hat-1921.

■ Magyar javaslat a magyar–román határ A-G szakaszára, 1922 (MNL OL, K 51 - h - G - II. - 205.)

munkálatokat külön egy speciális katonai osztállyal hajtják végre.

Összeállították az *Utasítás a háromszögelő osztályok részére és az Utasítás a sokszögelő osztályok számára* című dokumentumokat.⁶ Az utasítások egy példányát elküldték a Határmegállapító Központba jóváhagyásra, egy-egy példányt más határmegállapító bizottságokhoz tájékoztatás végett, a többit szétszították.

A munkatervek

A műszaki delegációt a műszaki segédbiztos irányította, aki a feladatát a határbiztos útmutatása alapján végezte. A műszaki munkaterv összeállítása, megvalósítása, a munkálatok irányítása és koordinálása az ő feladata volt. Néhány jellemző példával illusztráljuk a sokoldalú működését. 1922. október 15-én utasítást kapott, hogy a következő munkálatokat hajtsa végre: „»A« szakaszban a Maros mindkét partján a poligon pontok kitűzését. »B« szakaszban a kitűzés végrehajtása a Nagylaki kendergyártól északra szakasz végéig. Az »E« és a »C« szakaszokban a kitűzés ellenőrzését Russell alezredes (az angol biztos) elnökletével. Az »F« szakaszban az Ártándi kitűzés befejezésével, a szakasz kövekkel való állandósítása románokkal együtt megkezdhető. A »H« szakasz háromszögelésének magyar oldalon való befejezése után a szakasz pontjainak kiszámítása és kiegyenlítése. Az »A« szakaszban szükséges 20 km-es vonal szintezése Ruff főmérnök által végrehajtható.”⁷

1922. augusztus 19-én a segédbiztos a következő utasítást kapta a magyar határbiztostól: „A »H« és »K« szakaszok a bizottság által jóváhagyott terve szerint háromszögelendő[k]. Az »F« szakaszba a bizottság által eszközölt változtatások megtörténtét személyesen ellenőrzi és utána erről jelentést tesz a bizottságnak. Az »F« szakasz 1:2880 méretarányú kitűzési térképeinek megszerkesztése.”⁸

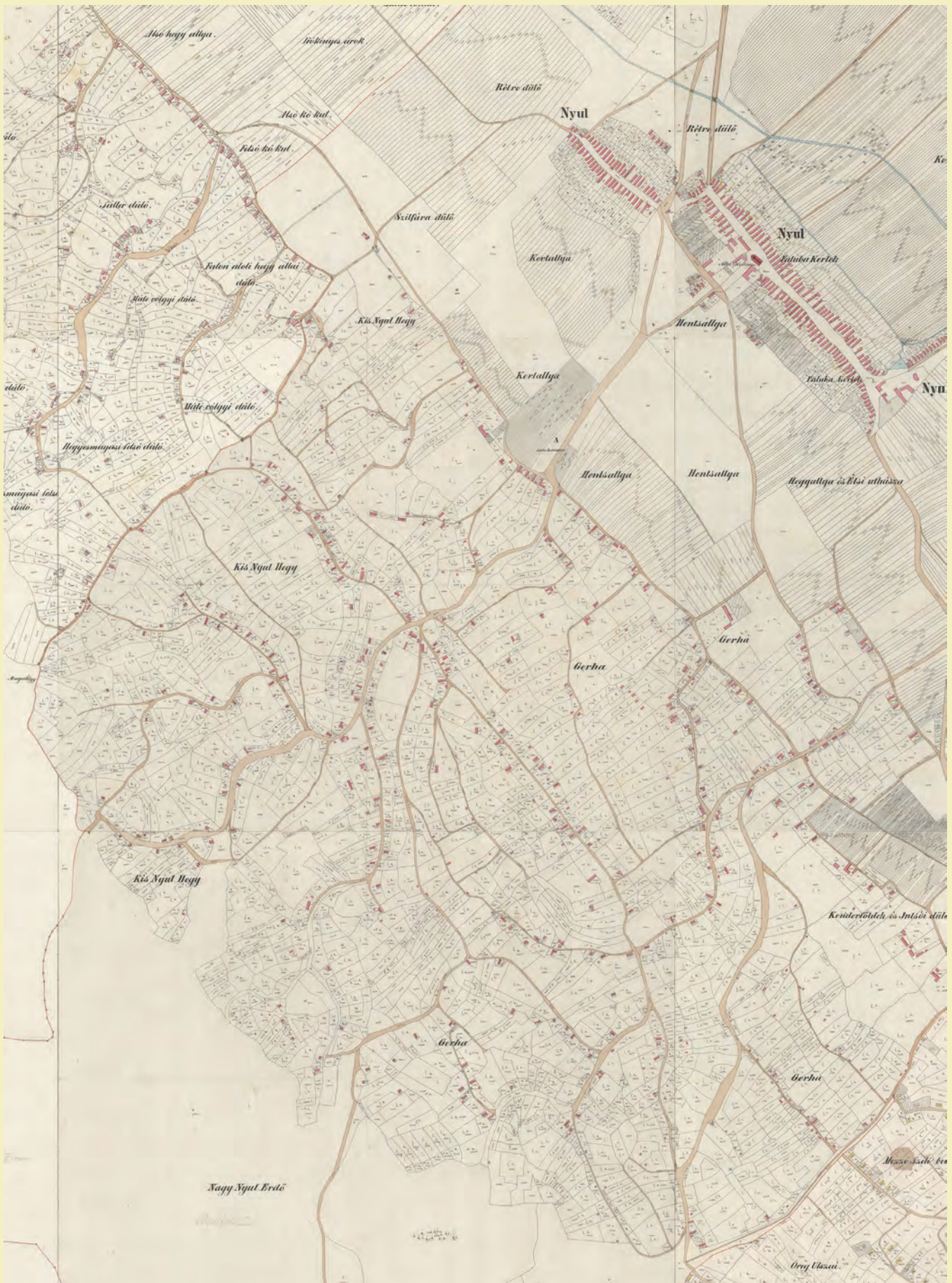
6 MNL OL, K 478 564/hat-1921.

7 MNL OL, K 51 441/hatmü-1922.

8 MNL OL, K 51 408/hatmü-1922.

■ A kisbaráti szőlőhegy kataszteri térképe (MNL OL, S 78 – 99. téka – Kisbarát – 10.) A helybeli település lakóháza a szőlők közötti párhuzamos utak mellett szinte utcasorokat alkotva épültek. L. ehhez Filep Antal cikkét

■ Nyúl község és az állandó lakosságú Nyúlhegy kataszteri térképe (MNL OL, S 78 – 101. téka – Nyúl – 1-21.) A vízmosásos szurdokos völgyekkel tagolt szőlők között a terepviszonyokhoz alkalmazkodó utak között tanyszerű szórványban épültek az otthonok. A lankásabb szakaszokon sűrűsödő beépítés. L. ehhez Filep Antal cikkét